

Література

1. Панч П. Повісті, оповідання, гуморески, казки (збірка). К.: Наукова думка, 1985. 577 с.
2. Шарова Т. Літературний процес 20-х років ХХ століття і механізми формування політичного дискурсу. *European Applied Sciences*. 2018. № 2. С. 28–30.
3. Яременко В. Епоха соцреалізму в панорамі ХХ ст. Неоромантики і неореалісти («шістдесятники»). *Українська мова та література*. 2001. число 11 (219). С. 20.

Пустовіт В.Ю.

*доктор філологічних наук
професор кафедри української філології та журналістики
Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля*

**ФОЛЬКЛОРНІ РЕМІНІСЦЕНЦІЇ В ХУДОЖНІЙ СПАДЩИНІ
НАЦІОНАЛЬНОГО ПИСЬМЕНСТВА ХІХ ст.**

***Анотація.** Статтю присвячено дослідженню залучення письменниками ХІХ ст. фольклорних елементів у художню спадщину. Авторкою доведено, що різноманітність фольклорного сегмента полягає у фольклорній традиції як першооснові літератури. У наведених зразках наявні зразки фольклорних мотивів і символів, описів народного життя, характеристики суто національних рис характеру головних героїв та історичних подій.*

***Ключові слова:** фольклор, символ, поезія, література, письменник.*

***Pustovit V.Yu. Folklore Reminiscencies in the Artistic Heritage of National Literature of the XIX century.** The article is devoted to the study of the involvement of folklore elements into the artistic heritage by the writers of the XIX century. The author proves that the diversity of the folklore segment lies in the folklore tradition as the basis of literature. In the given examples there are samples of folklore motives and symbols,*

descriptions of national life, characteristics of purely national features of character of the main characters and historical events.

Key words: *folklore, symbol, poetry, literature, writer.*

Вплив фольклору на українську літературу помітним був завжди, ще починаючи з давнього нашого письменства. Однак найбільш значущим цей вплив помітним у першій половині XIX ст., коли поети-романтики, письменники активно залучали до своєї художньої творчості увесь спектр фольклорних засобів, від символіки до інтерпретації фольклорних творів. Недаремно, К. Юнг писав: «Кожна епоха – це як душа окремої людини. У неї свій, особливий, специфічно обмежений стан підсвідомості потребує певної компенсації, яка потім, власне, й відбивається через колективне підсвідоме в той спосіб, що поет або віщун надає словесного виразу не висловлюваному цим моментом часу і чи то образам, чи виводить на сцену те, чого очікує незбагненна потреба усіх, – в Добрі чи уві сні, для спасіння епохи чи для її знищення» [4, с. 131].

Зважаючи на те, що кожен літературний період позначений своїми особливостями, має закономірності розвитку, зауважимо, що XIX ст. – це час, коли література, особливо періоду 40–60-ті років, розвивалася цілком під впливом фольклорної течії. У цьому аспекті варто пригадати творчість Г. Квітки-Основ'яненка, Т. Шевченка, Є. Гребінки, П. Куліша, М. Костомарова, поетів-романтиків та ін.

Фольклорно-літературні взаємини, впливи опрацьовували українські вчені початку XIX ст. (М. Максимович, О. Бодянский, І. Срезневський, П. Куліш), наші сучасники: О. Вертій, О. Дей, Т. Комаринець, Р. Марків, С. Мишанич, М. Рильський та ін.

Українське письменство XIX ст. залишило значущий спадок громадянськості, щирого піклування про благо народу, розвою мистецтва й культури, що визнається сьогодні нащадками «неопалимою купиною», джерелом ментальності, духовності, власне українства. За влучним визначенням О. Борзенка, «словесність, будучи яскравим віддзеркаленням етнічної ментальності, виступила водночас одним із найбільш вагомих чинників творення новочасного національного буття» [2, с. 3].

Літературно-мистецьке життя перших десятиріч XIX ст. відбувалося на тлі важливих політичних і суспільних подій. Ліквідація української автономії, зруйнування Катериною II Запорозької Січі, нове закріпачення селянства – усе це зумовило докорінні зміни в духовному житті народу.

Перші зразки фольклорних елементів репрезентовані в «Енеїді» І. Котляревського, де перед нами і мова, пересипана народними прислів'ями, приказками, влучними стійкими виразами, порівняннями, лайками, побажаннями тощо. Крім того, відповідно до народної уяви письменником подано описи раю і пекла. Казкові елементи, використані в поемі засвідчують фольклорну основу українства: килим-самоліт, сап'янці-самоходи, скатертина-самобранка. А чого тільки вартий спис Енея з переліком казкових героїв: малий Телесик, Котигорох, Кощій, лицар Марципан та ін.

Подальше використання фольклору у творчості привели І.Котляревського до першої п'єси в українській літературі «Наталка Полтавка», де особливе місце належить народним пісням, шанобливому ставленні до старших, що є основою етнопедagogіки.

У поетичній спадщині Костомарова 30–40-х років XIX століття наявні твори, де переосмислюється фольклорна образна символіка. Так, основу балади «Зірочка» (збірка «Українські балади») містить мотив дітовбивства. Мати народила позашлюбну дитину: «хрестити не понесла; Вона його в сиру землю зарила» [2, с. 50]. Мотив має глибоке фольклорне коріння, але сам письменник сполучає його із відомою у християнському віровченню темою гріха. Майстерність М. Костомарова відображає соціальне напруження тогочасної дійсності й відсутність норм моралі у породіллі, яка не відчуває каяття: «А я піду із парнем пароваться, Піду у божую церкву вінчатися» [2, с. 50]. Подібний зв'язок фольклору й християнства спостерігаємо в баладі «Великодня ніч». Спираючись на мотив моральної чистоти, автор уводить нетипову ситуацію – у Великодню ніч раптово з'являється свічка, а потім так само й зникає: «Закінчилось обходження, Свічечка пропала» [2, с. 51].

З оповіді старої дядини Оксани розкривається таємниця молодій красуні сироти Ганни, яка відмовилася від радощів земного буття,

шукаючи любові у вірі до Бога: «Плакала, журилась, Та уранці і ввечері, Богові молилась» [2, с. 52].

Дівчина страждає, однак живе праведно, самотньо, тому її зникнення овіяне таємницею. У тексті балади образ свічки набуває символічного значення, згоріла чиста непорочна душа. М. Костомаров, у характерній для нього манері звертається до метаморфози – перетворення набожної дівчини-сироти у свічку.

М. Костомаров є представником фольклорно-стильової течії в українській літературі першої половини XIX ст., своїми теоретичними напрацюваннями заклав підвалини наукового осмислення міфотворчості, символу та фольклору.

П. Куліш широковідомий не лише як поет, прозаїк, драматург, мовознавець, етнограф, літературознавець, публіцист, редактор, видавець, педагог, а й як історіософ на рівні інтеграції й синтезу знань про Україну й українців у всій багатоманітності. Багатогранність особи митця формувалася на основі його природних здібностей.

З упевненістю можна сказати, період XIX століття – це яскравий, бурхливий час у розвитку не лише української літератури, а й усіх сфер національно-культурного поступу. І постать Пантелеймона Куліша посідає провідне місце в цьому контексті.

Пантелеймон Куліш є автором п'яти поетичних збірок і десяти поем, великої кількості перекладів, балад, дум, байок. Така різноманітність поетичного доробку охоплює багато тематичних пластів, але провідним є і залишається незаперечна любов поета до України.

Спершу фольклорні витоки вбачаємо вже в самій назві творів, рідзаголовки до оповідань: «Уривок з казки», «Ідилія», «Гішпанська дитська казочка», «Бабусине оповідання», «Спомини старого діда». Вже самі назви свідчать про письменницький намір подати опис в стилі народно-поетичної думи. З огляду на це, впадає в око мовностилістична майстерність П.Куліша, адже з метою наблизити читача до відповідної епохи, побуту героїв, автор вводить характерні прислів'я, приказки, різноманітні замовляння, заклинання тощо. Для підсилення ефекту, наведено фрагменти народних пісень: «Ішла дружечки у три рядочки, «Ішла дівчина через бір», «Перебийніс просить немного» та ін.

П. Куліш знався на фольклорі, багато уваги приділяв його збиранню, збереженню й публікації. У листі до М. Білозерського писав: «Надеюсь на Вашу добрую ко мне расположенность, обращаюсь к Вам, Милостивый Государь, с покорнейшею моею просьбою – собрать для меня, с помощью Ваших знакомых, сколько можно, малороссийских песен и прислать на моё имя в Киев, чем одолжите меня чрезвычайно. Я намерен заняться изданием наших народных песен, не полагаясь на обещания некоторых литераторов, которые откладывают исполнение своего предприятия с каждым годом и, вероятно, намерены оставить свои коллекции песен в наследство детям своим» [3, с. 10]. Як бачимо, зухвалий П. Куліш не оминув можливості нагадати про інфантильність інших діячів рідної словесності, які надто мляво бралися до збирання й поширення фольклорних матеріалів.

У згаданих творах письменник змальовує обряди і звичаї, пов'язані з народною обрядовістю, як заручини, весілля. Ці описи подано в національно-етнографічному контексті. Використання П. Кулішем фольклору простежується на всіх рівнях поезики художнього твору, що обумовлено віяннями часу.

Отже, тема збереження фольклорного спадку органічно увійшла до художньої творчості українських письменників, до національної шкали духовності та життєвих цінностей.

Література

1. Борзенко О.І. Сентиментальна «провінція»: (нова українська література на етапі становлення). Х. : ФОП Петрова І.В. 2006. 322 с.
2. Костомаров М. Твори: У 2 т. Т.1. К.: Дніпро. 1990.
3. Куліш П.О. Повне зібрання творів. Листи. Т. I: 1841-1850. Київ: Критика, 2005. 648 с.
4. Юнг К. Г. Психологія та поезія. Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літ.-крит. думки ХХ ст. Л.: Літопис, 1996. С. 119–142.